

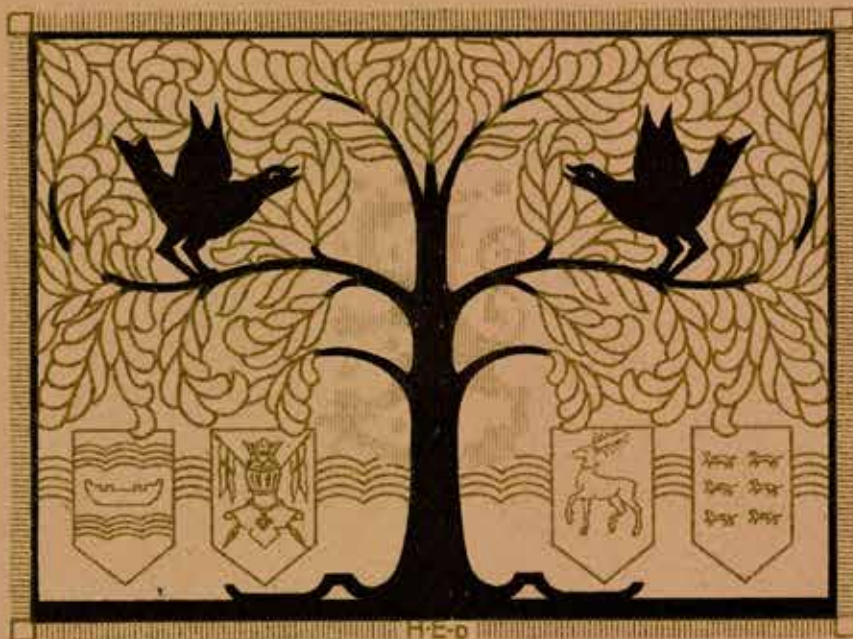
Skrifter utgivna av
SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND
CCI

FINLANDS SVENSKA FOLKDIKTNING

— II —

SÄGNER

1. KULTURHISTORISKA SÄGNER

Helsingfors 1928

SKRIFTER

UTGIVNA AV

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND

CCI

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

FINLANDS
SVENSKA FOLKDIKTNING

II.

SÄGNER

1. KULTURHISTORISKA SÄGNER

UTGIVNA AV

V. E. V. WESSMAN.

HELSINGFORS 1928

HELSINGFORS
MERCATORS TRYCKERI AKTIEBOLAG
1928

INNEHÅLL:

	Sid.
Förord	VII
Förkortningar av ortnamn	IX
Anlitade källor	X
Sagensamlingen	1—462
Tillägg	463—467
Anmärkingar	468—478
Sagesmän	479—503
Förteckning över sägnerna	504—542
Svårare tryckfel	543

FÖRORD.

De kulturhistoriska sägnerna, som ingå i nu föreliggande del av Finlands svenska folkdiktning II, äro till sin beskaffenhet utpräglat lokala. Därpå beror det, att samlingen omfattar även en mängd, som det kan förefalla, ganska obetydliga notisartade sägner. Och likväl har jag av det material, som stått till mitt förfogande, uteslutit icke så alldeles litet. En sådan uteslutning har ägt rum dels med berättelser, som beröra händelser och personer alldeles nära vår tid, dels med sådana, som äro absolut obetydliga eller i annat avseende olämpliga att publiceras. Längre berättelser, som förut förelegat i tryck, har jag vanligen endast refererat. Beträffande otryckt material har jag med lätt hand retuscherat den språkliga formen och uteslutit endast onödiga utvecklingar från ämnet.

En siffra inom parentes efter en rubrik betecknar berättelsevarianter, d. v. s. olika eller varandra kompletterande berättelser om samma händelse eller person. Stor bokstav åter betecknar sakvarianter, d. v. s. liknande berättelser om olika händelser eller personer.

En brist, som vidlåder såväl denna som den tidigare utgivna sägensamlingen, är, att socknarna både kvantitativt och kvalitativt äro så ojämnt företrädda. Det publicerade sägenmaterialet motsvarar således icke ens tillnärmelsevis det faktiska sägenbeståndet utan endast utsträckningen av uppteckningsarbetet och den intensitet, med vilken det bedrivits.

Det är mig slutligen kärt att framföra min varma tack till ledaren för utgivningen av Finlands svenska folkdiktning, fil. mag. K. Rob. V. Wikman, för alla de värdefulla råd han givit mig under arbetets förlopp och icke minst för den stora hjälp, jag haft av

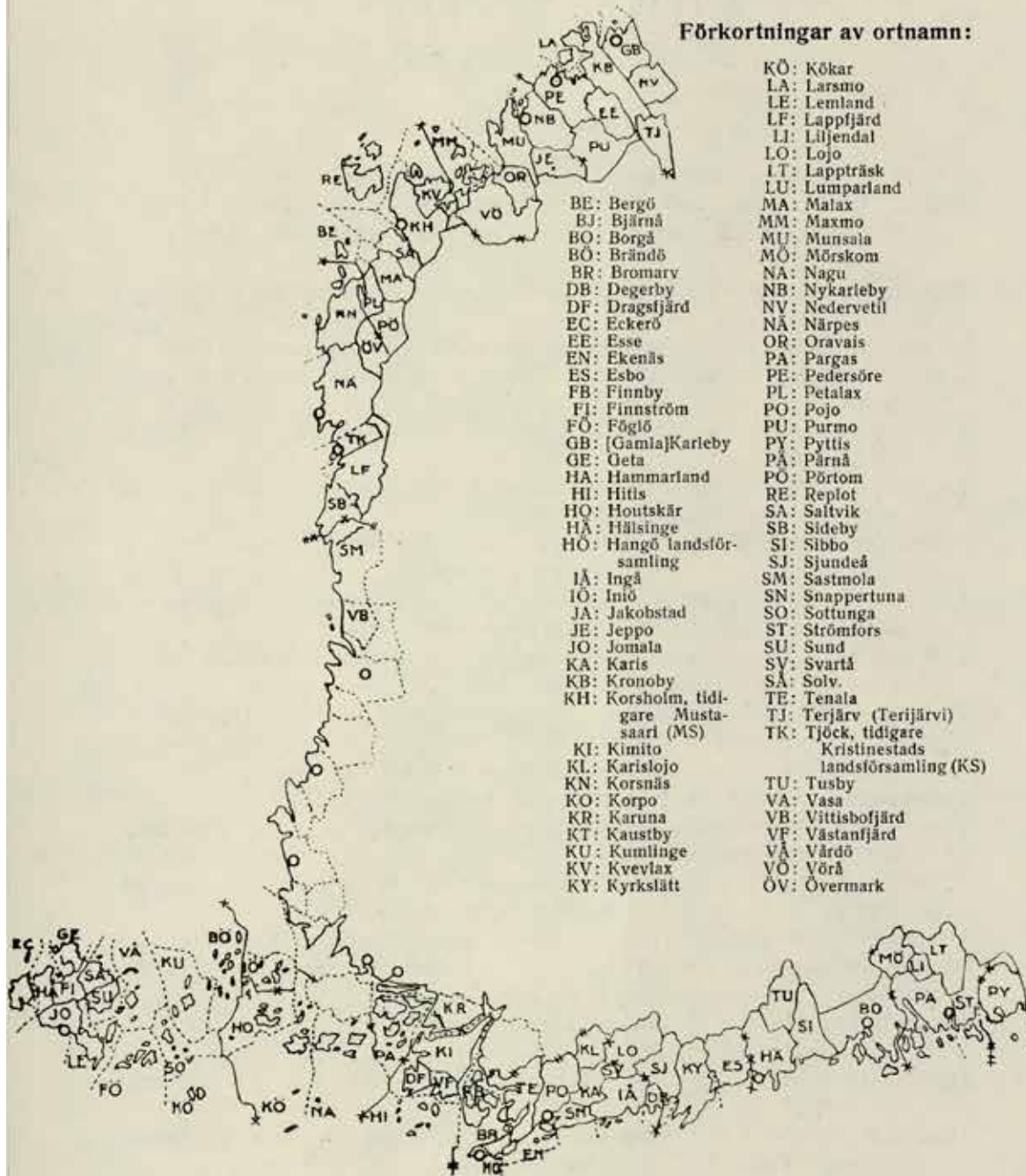
honom vid den besvärliga korrekturläsningen. Med tacksamhet ihågkommer jag även de hundrade meddelare ute i bygderna, som i trofast minne åt eftervärlden bevarat det arv, de av sina fäder mottagit.

Beträffande övriga arbetet rörande uppgifter hänvisas till förordet i Finl. sv. folkd. II, 2.

Ekenäs, i april 1928.

V. E. V. Wessman.

KARTA ÖVER DET SVENSKA BOSÄTTNINGSMÅRADET I FINLAND.

ANLITADE KÄLLOR.

Utöver de i Finl. sv. folkd. II, 2 s. IX—XI nämnda.

Tryckta källor.

- Album IV: Album utgifvet af Nyländingar IV, Helsingfors 1868.
- Allardt, Borgå läns: Anders Allardt, Borgå läns sociala och ekonomiska förhållanden åren 1539—1571, akademisk avhandling, Helsingfors 1898.
- Allardt, Borgå socken I: Anders Allardt, Borgå sockens historia I, Helsingfors 1925.
- Allardt, Lt. hist.: Anders Allardt, Lapträsk socken, Helsingfors 1920.
- Allardt, Strömfors socken: Anders Allardt, Strömfors socken, Helsingfors 1923.
- Bergroth, Suomen kirkko: Elis Bergroth, Suomen kirkko I, II, Borgå 1902—1903.
- Bk.: Budkavlen, meddelanden utgivna av Brages sektion för folklivsforskning, Helsingfors 1922 ff.
- Boken om Sibbo: V. E. V. Wessman, Boken om Sibbo, Borgå 1925.
- Boken om Sibbo II: V. E. V. Wessman, Boken om Sibbo II, Borgå 1928.
- Colliander: O. I. Colliander, Suomen kirkon paimenmuisto 19:n vuosisadan alusta nykyaikaan I, II, Helsingfors 1910.
- Eric Cajanus: Eric Cajanus, Historisk och Öconomisk Beskrifning öfver Cronoby socken uti Österbotten, Åbo 1755.
- F. F. Tidskrift XIV: Finska fornminnesföreningens tidskrift. Helsingfors 1894; innehåller L. H. Sandelin, Arkeologisk och historisk beskrifning öfver den svenskspråkiga delen af Pedersöre härad.
- Folkminnen: Folkminnen från Kyrkslätt, Helsingfors 1916.
- Freudenthal, Om svenskarnes inflyttning till Finland: A. O. Freudenthal, Om svenskarnes inflyttning till Finland. I Odalmanen 1880.
- F. sv. folkd. II: Finlands svenska folkdiktning II, 2 Historiska sägner utg. av V. E. V. Wessman, Helsingfors 1924.
- Hartman, Borgå stad: T. Hartman, Borgå stads historia, Borgå 1906.
- Hembygdsminnen I: Hembygdsminnen, samlade av elevförbundet vid Borgå folkhögskola, Borgå 1915.
- Hembygdsminnen II: Hembygdsminnen, samlade av elevförbundet vid Borgå folkhögskola, Borgå 1924.
- Hembygdstidn. för KV: K. V. Åkerblom, Hembygdstidning för Kvevlax, Vasa 1913.
- Hem och Hembygd IV: Hem och Hembygd, organ för hembygdsvorskingen i Finland h. 4, Helsingfors 1925.

- Jakobstads hist.: Alma Söderhjelm, Jakobstads historia, Helsingfors 1907—1914.
- Karsten, Lehnwortstudien: T. E. Karsten, Germanisch-finnische Lehnwortstudien, Helsingfors 1915.
- Karsten, Öb. ortnamn: T. E. Karsten, Österbottniska ortnamn, språkhistorisk och etnografisk undersökning I, Helsingfors 1906.
- M. Akiander, Hist. uppl. om rel. rörelserna i Finland: M. Akiander, Historiska Upplysningar om Religiösa rörelserna i Finland i äldre och senare tider I—VII, Helsingfors 1857—1863.
- Neovius, Ant.: Ad. Neovius, Anteckningar rörande Borgå stads och sockens historia, Borgå 1897.
- Nyl. II: Nyland, Samlingar utg. af Nyländska afdelningen, h. 2, Helsingfors 1887.
- O. Höijer, Bilder ur folklivet I: Otto Höijer, Bilder ur folklivet I, Helsingfors 1858.
- Ottelin, Fäderneslandets historia: A. K. Ottelin, Fäderneslandets historia, Helsingfors 1926.
- Pargas Turisten: Karl Hugg, Pargas Turisten, Sockenbeskrivning och kulturhistoriska uppsatser, Åbo 1912.
- Perälä-Takolander, Boëtius Murenus: Väinö Perälä, Boëtius Murenus, lektor vid Åbo gymnasium och kontraktsprost på Åland; övers. av Alfons Takolander, ing. i Åland I, Bidrag till kännedom af hembygden, Mariehamn 1910.
- Qvist, Finl. marknader: Finlands marknader och Finska landsbygdens handelsplatser 1614—1772, akad. avh. av Joh. Qvist, Helsingfors 1909.
- Radloff, Beskrifning öfver Åland: F. W. Radloff, Beskrifning öfver Åland, Åbo 1795.
- Rancken, M. Choræus: J. O. I. Rancken, Michael Choræus, skalden belyst genom några förut otryckta skriftstycken, Nikolaistad (Vasa) 1875.
- Reinh. Hausen, Ålands forna avrättsplatser: Reinh. Hausen, Något om Ålands forna afrättsplatser, i Sv. Litt.sällskapets Förhandl. o. uppsatser 8, Helsingfors 1894.
- Rein, Levnadsminnen: Levnadsminnen upptecknade af Th. Rein, Helsingfors 1918.
- Schybergson, Finlands historia I: M. G. Schybergson, Finlands historia I, Helsingfors 1903.
- Strandberg, Åbo stifts herdaminne: Carl Henrik Strandberg, Åbo stifts herdaminne ifrån reformationens början till närvarande tid I, II, Åbo 1832, 1834.
- Turistf. 1922: Turistföreningens i Finland årsbok 1922, Helsingfors 1922.
- Valan II: Valan. Album utg. af studentföreningen U. V. II, Helsingfors 1906.

Svenska litteratursällskapets samlingar.

10. H. Ståhl, 1889, Gamlakarleby, Kronoby, Nedervetil, Terjärv.
33. K. P. Petterson, 1893, Nagu.
58. W. Karsten, 1896, Dragsfjärd, Finnby, Kimito, Västanfjärd.
73. K. O. Danielsson, 1899, Eckerö, Hammarland.
75. H. Fagersten, 1900, Hotskär, Korpo.

79. P. Karlsson, 1901, Sastmola, Vittisbofjärd.
116. W. Solstrand, 1907, Brändö, Iniö.
149. J. Dahlbo, 1884, Närpes, Pörtom.
154. A. Fleege, 1891, Kyrkslätt, Snappertuna.
158. J. Hastig, 1897, Lapträsk.
159. A. R. Hedberg, G. A. Hedberg, I. A. Heikel, 1885, 1891, 1894, 1899, Larsmo, Malax, Nykarleby, Oravais, Pedersöre, Petalax, Vasa, Vindala, Östermyra.
164. J. Klockars, 1889, 1890, Malax, Replot.
191. V. E. V. Wessman, 1910, Ekenäs.
201. H. Kullberg, 1911, Elimä, Lapträsk, Pyttis, Pärno, Strömfors.
208. H. Kullberg, 1912, Elimä, Lapträsk, Pyttis, Pärno, Strömfors.
213. A. O. Freudenthal, 1860—omkr. 1900, Borgå m. fl. socknar.
217. G. Nikander, 1912—1913, Borgå, Esbo, Kyrkslätt, Pärno m. fl. socknar.
252. Ragnar Fleege, 1910, Borgå, Esbo, Karis, Kyrkslätt, Sibbo, Snappertuna m. m.
282. Einar Öhman, 1917, Snappertuna.
286. A. Borgmästars, 1918, Esse.
302. Svenska folkakademien, 1919, Esbo, Karis, Kyrkslätt, Närpes, Sibbo, m. fl. socknar.
317. J. Wefvar, Dragsfjärd, Hitis, Karis, Kimito m. fl. socknar.
333. Jacob Tegengren, 1922, Vörå, Oravais.
339. Svenska folkakademien, 1922, Korsholm, Lapträsk, Sibbo m. fl. socknar.
354. Henrik Kullberg, 1924, Pyttis, Pärno, Strömfors m. fl. socknar.
368. Konst. Sjöström, 1925, Dragsfjärd, Hitis.
375. Harald Nordberg, 1925, Esbo, Hälsinge, Helsingfors, Karislojo, Svartå.
-

I. Bebyggelsen.

1. Landet.

1. *Svenskarnes inflyttning.* (1) Förr i världen hade det beslutits på en riksdag, att alla äldre personer skulle sättas i varmt vatten och åderlätas och sålunda dödas. En gång kom en riksdagsman igen hem från riksdagen och en gumma gick då till honom och frågade, hur det skulle gå med de gamla. »Som förut bara, att de skall dödas», svarade riksdagsmannen. »Det var ett dåligt beslut», menade gumman och ställde så till, att hon fick tala med kungen. Denne sade, att han inte hade tid att tala med henne då, men bad henne komma igen en annan gång, och då skulle hon komma inte i ny och inte i nedan, inte på dagen och inte på natten, inte ridande och inte gående. Gumman kom sedan, när det var nytändning i skymningen på kvällen, och stödde sig med det ena knäet på en get. Till kungen sade hon: »Det finnes ett land däröver, skicka dem dit och giv med dem lite proviant och något att börja med.» Kungen fann rådet vara gott och följde det. På så sätt började den svenska befolkningen bo här i landet. (HÄ, Nyl. VI: 221).

(2) I hednatiden brukade på riksdagarna i Sverige beslutas, att alla, som voro över sextiofyra år, skulle dödas. Sedan denna dom åter en gång fällts, utropade dottern till en av riksdagsmännen: »Vad skall vi då göra av vår goda farmor, som nu är i de åren! Fanns det då ingen, som kunde ge kungen något bättre råd! Hade jag varit där, nog hade jag vetat bättre!» Därpå bad hon fadern att begiva sig till kungen och fråga, om hon inte finge komma till tals med honom. Fadern vandrade till kungen och kom tillbaka med hälsningen, att flickan skulle infinna sig inom ett år, men inte i ny och inte i nedan, inte dag och inte natt, inte tvättad och inte otvättad, inte klädd och inte oklädd, inte åkande och inte ridande, inte gående, krypande eller rullande. Skulle hon inte infinna sig på sagda tid, skulle hon sättas i spiketunnan. Flickan begav sig då till slottet i nytändningen i skymningen svept i en florsduk, med ena handen och halva ansiktet tvagna och stödande sig med det ena knäet på en getabock och gående med andra benet. Riksdagen sammankallades nu, och man frågade Stina, flickan, vad bättre råd hon hade att giva. »Jo, med ödmjukhet, mitt höga råd», var hennes svar, »att ge de gamla en handske med havre i den ena handen och en kratta i den andra och skeppa dem ut i ödemarken. Vilja de sedan inte leva där, så må de dö.» Flickans råd gillades. De gamla skeppades ut och bosatte sig vid havskusten, där finnarna redan litet arbetat. Där odlade de mark och fångade djur. Skinnen sålde de i Sverige och fingo sålunda penningar. Stina blev sedan drottning i Sverige. Efter henne kallades en marknad, som hölls länge och väl, Justinamarknaden. När de gamla sedermera alla år skeppades ut till ödemarkerna kring Sverige, så utbreddes sig svenskt folk allt längre och

Föregående sidar är kopierade från
Nationalbibliotekets i Helsingfors Internetlänk

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/teos/binding/2093838?term=Malax&term=B%C3%A5tfynd&page=540>

där Svenska litteratursällskapetets i Finland bok
FINLANDS SVENSKA FOLKDIKTNING - II Sägner
är skannad.

Sidorna som följer är utdrag med

Sägner från Malax

från ovannämnd bok.

Martha Bonn

har skrivit av utdragen

i januari 2020.

I. BEBYGGELSEN

1. Landet

Sidan 4- (18-)

1.10 *Österbottens urinvånare*. På bergåsarna finnas talrika jättekast, som allmänt anses vara landets första bebyggares. Dessa första invånare skola inte ha varit finnar utan ett annat storväxt folk, som inte mera har några avkomlingar i landet. De skola ha levat för långa tider sedan. (LF, Härkmer, 76).

1.11 *Svenskar komma till Österbotten*.

(1) De hedniska finnarna skola ha företagit plundringståg till Sverige och därunder härjat med mord och brand. Då svenskarna sålunda jämt och ständigt ofredades, beslöto de att utbreda kristna läran till Finland för att sålunda upplysa finnarna till ett bättre liv. Detta måste likväl ske med härsmakt, då finnarna gjorde häftigt motstånd. Andra flyttade högre upp i landet, lämnade en del av sjökusten öde. Svenska regeringen skaffade då folk hit, t.o.m. med våld, från olika trakter i Sverige. I tidens längd ha de blivit ett folk. Finnar, som flyttat bland svenskt folk, ha sedan blivit svenskar, och svenskar, som flyttat till finnar, ha blivit finnar. (OR, Karvat, Lassus ant.).

(2) När svenskarna först kommo till Österbotten, seglade de upp ända till Korsholms vallar. De hade så mycket säd med sig, att de sådde där på Korsholm, skördade de om hösten en bytta, omkring fyra kappar. En av svenskarna stannade kvar där de landstego, en annan flyttade till Bredfors i Låx i Vörå. (VÖ, 275).

(3) Trehundra ynglingar från Dalarna hade först landstigit i trakten av Vasa. Av dessa nedsatte sig största delen i Vörå, den mindre i Närpes. (OR, Karvat, 275).

(4) När de i **Malax** boende svenskarna kommo till Finland, landade de först i Korsnäs kapell. Efter att ha stigit i land, uppreste de ett kors och drevo de finska kustborna inåt landet. Om svenskarnas hurrarop vid segrarna, skall det finska ordstävvet "hurria tulee" (hurrare komma) påminna. (MA, Suomi 11, 6)

2. Städer och borgar.

3. Socknar, byar och gårdar.

ÖSTERBOTTEN sidan 48- (62-)

Malax sidan 59- (73-)

345. *De första grannarna råka i strid.* (1) Första åbon i **Malax** skall i forna tider ha kommit från Sverige till Åminneborg i Yttermalax. Den andra inbyggaren vandrade högre upp genom skogen och bosatte sig nära ån, där nu Erkus hemman och Revsgård i Övermalax ligga. Då denne byggde sig hus, flögo några spånor i ån och flöto nedåt Åminneborg. Så snart åbon där såg spånerna, tänkte han: ”Någon måste bo ovanför mig” och gick att se varifrån de kommo. Den andra åter hörde en gång ett ljud från det håll, där Åminneborg ligger. Av detta ljud fann han, att han inte var den enda, som byggde och bodde på orten. För att få veta varifrån ljudet kom, började han vandra längs åstranden nedåt. De båda männen möttes vid Yxfors och började strax tvista samt påstodo bägge, att den ena hade bosatt sig för nära den andra. Till slut vart striden så stark, att övermalaxbon ryckte yxan av åminneborgsbon och kastade henne i ån. Härav fick stället namnet Yxfors och vart bestämt som rå mellan Övermalax och Yttermalax. (MA, 275).

(2) Första gården i **Yttermalax** skall ha varit Orre. Då åbon där en dag såg en spån komma nedflytande längs ån, fann han, att någon annan måste vara bosatt högre upp. Han gick därför att se varifrån spånen kunde komma, och mötte då i närheten av det nuvarande kapellansbolet en karl, som hade vandrat för att se, om någon annan åbo än han skulle finnas på orten, ty han hade hört ljud av huggande från Åminneborg. Då de möttes så började de genast slåss. Till slut kastade den ena sin yxa i forsen, varav stället fick namnet Yxfors. Numera kallas det Långfors. (MA, 275).

(3) Första inbyggarna i **Malax**, skola ha bosatt sig i Övermalax på Barbus eller Båtsmans, i Yttermalax på Orre eller Tommosas. Han som bodde i Yttermalax, skall ha hetat Ollus och var alldeles säkert kommen från Sverige. Han som bodde vid Tommosas hade sett skördstvettar (huggspånor) komma flytande och börjat gå uppåt ån. Den andra hade råkat gå nedåt, och de hade träffat varandra på halva vägen vid Stolpasforsen. Så hade de börjat strida. Den ena hade tagit yxan av den andra och kastat den i forsen, och därav kallas den ännu Yxforsen. (MA, Yttermalax, 280).

(4) Första bonden i **Övermalax** bodde på Ture. Denne begav sig en dag ut för att se, om någon annan bodde lägre ned vid ån. Samtidigt begav sig första bebyggaren i Yttermalax ut för att taga reda på sin närmaste granne högre upp vid ån. Han hade nämligen sett skördstvettar (spånor) komma flytande ned längs ån. Då de möttes uppstod strid. Under slagsmålet fällde den ena av männen sin yxa i ån. Stället kallas sedan dess Yxforsen. (MA, 212).

(5) I forna tider gick en dag den förste åbon i **Yttermalax** ned till ån för att fiska. När han kom dit, såg han färsk spån komma flytande på vattnet. Nu anade han, att han hade fått en granne alltför nära sig, och tog sin yxa och började vandra längs med åstranden uppåt för att hindra den andra att börja bygga åt sig i grannskapet. Grannen i Övermalax hade byggt åt sig en stuga en mil från den andra och hade samtidigt råkat börja gå nedåt längs ån för att söka

träffa sin granne, som han visste var bosatt lägre nere. Då de möttes, rusade yttermalaxbonden på den andra med yxan. Övermalaxbon lyckades ändå vinna och ryckte yxan av den andra och kastade den i forsen bredvid. Karlarna blevo nu vänner, och var och en gick hem till sitt. Forsen heter ännu i dag Yxforsen och utgör gränsen mellan Över- och Yttermalax. (MA, R.).

(6) I huvudsak liks. föreg. variant. Den ena tog yxan av den andra och kastade den i ån. Och det var en stenyxa. (SÅ, Sundom, 280).

(7) Ture hette förut Jåpmans. Här och i Tommosas i **Yttermalax** sägas de första svenska bönderna ha bosatt sig. Då bonden i Tommosas gård såg spåner komma flytande, anade han, att han fått en granne, och gick med yxan på axeln uppåt längs stranden för att upptäcka grannen. Kommen till Yxforsen, såg han på andra stranden bonden i Jopmans gård. Något lär ha förargat dem, de kastade sina yxor mot varandra och gävo sålunda åt forsen dess nuvarande namn. (MA, Suomi II, 6).

(8) Den första nybyggaren i Malax bosatte sig i **Yttermalax**, den andra i **Övermalax**. Då den förre blivit varse huggspåner, som kommo nedflytande längs ån, vandrade han uppåt med yxan i handen. Den andra hade begivit sig på vandring nedåt, likaledes bärande på en yxa. När de möttes, började de slåss, varunder de togo varandras yxor och kastade dem i forsen, som sedermera kallades Yxforsen. (OR, Karvat, Lassus ant.; 2).

(9) I **Malax Ytterby** bodde en bonde. Han trodde att han var den enda i hela trakten, men så en dag såg han en skörtvätt (huggspån) komma flytande ned längs ån och började då gå uppåt för att söka sin granne. Han träffade honom i Överby och vart arg och ville ha honom att flytta. De började tvista, och slutligen vart en ihjälhuggen med yxa. Stället kallas ännu Yxforsen. (SÅ, Västersolv, 280).

(10) Första bebyggaren i **Yttermalax** skall ha bott på Orres eller Tommosas, den första samtidigt i Övermalax på Pärjus, men han kom något senare, eftersom den, som bodde nedanför inte visste av honom. (MA, Yttermalax, 280).

346. *Första gården i Yttermalax* är enligt sägnen Orre vid Fogdforsen. Dess namn skall tidigare ha varit Jåpmans. (MA, Suomi II, 6).

347. *De första svenskarna i Malax* bosatte sig vid ån och ha sedan till största delen stannat kvar där. (MA, Suomi II, 6).

348. *Storlindon* i **Övermalax** säges förut ha varit mera bebodd, i synnerhet åt ån till. (MA, Suomi II, 6).

349. *Berts och Köping*. Berts kallades förut Lantmätars, troligen till följd därav att lantmätnarne Höjer och Häggman bodde där efter stora ofreden. Dessförinnan talade man inte ens om gården. En del av Köping kallades fordom Länsmans. Det var öde från 1714 till 1722. (MA, Suomi II, 6).

351. *De första inbyggarna i Solv: tyskar.*

(5) I Solv skall allra först ha bott en tysk, och då var det sjö i Solv, så att han for med sitt fartyg allt uppåt **Malax**. (SÅ, Östersolv, 280).

4. Marker, ägor, råar och skiftesförrättningar.

ÖSTERBOTTEN Sidan 135 (149)

Malax sidan 136- (150-)

765. *Skog växer inne i byn.* På 1700-talet fanns skog ännu inne i **Paxal** gränd. En gammal gumma, som gick för att hälsa på i en annan gård, fastnade fast mellan tvenne enrisbuskar och dog där, utan att någon visste var hon tagit vägen. (MA, 212).

768. *Råtvist mellan Malax och Solv.* Densamme, som högg ihjäl en annan vid Yxforsen (se n:r 345, 9), ville ha Malax rå att gå ända upp till Bavas i Västersolv, men då tog Bavasbonden lantmätare. Detta var den första lantmätare, som användes här i trakten. (SÅ, Västersolv, 280).

770. *Huru Storskäret kom till Malax.* En skogsslott utanför Sundomlandet tvistade malaxbor och sundombor om, och tvisten slutade sålunda, att kronan tog skogsslotten och gav Storskäret åt Malax. Sundomborna skulle också ha fått en del av lotten, men de blevo så förargade, att de inte brydde sig om att ta någonting, och så fingo malaxborna alltsammans. (SÅ, Munsmo, 280).

771. *Process om Söderfjärden.* **Malaxborna** skulle ha velat ha en del av Söderfjärden. Så vart det process om saken. En i Sundom var från Sverige och var liksom litet bättre att tala och svarade för alla andra solvbor. Så sade domarn åt honom, att han skulle gå ut och försöka höra vad malaxborna talade. Och han hörde då, hur de menade sinsemellan, att de skulle förlikas sålunda, att sundomborna skulle ge tillbaka fiskevattnet åt malaxborna, så skulle de få hålla Söderfjärden. Han gick in och sade åt domarn vad han hade hört, och domaren föreslog det till förlikning, och därmed voro alla nöjda. (SÅ, Västersolv, 280).

5. Fynd och dolda skatter.

ÖSTERBOTTEN sidan 140- (154-)

799. *Fynd av mynt och ovanliga stenar.* Rönnskär och Storskär ligga i **Malax** skärgård. På det förra stället har man hittat ett guld- och ett kopparmynt samt fyra ovanliga stenar, av vilka en har årtalet 1676, en annan 1705. På bågge skären finns flera stenkummel. (MA? 275).

II FOLKET.

1. Kyrkans män.

HELA LANDET.

Sidan 149- (163-) Malax

841. *Prosten Wegelius.* (1) Doktor Wegelius i **Malax** var en god präst. Han var också ”krigsdoktor”. En gång var han över till Sverige på vintern och färdades då över Kvarken sålunda, att en gubbe ifrån Molpe drog honom på en kälke.

Han botade Präst-Kal för fallandesjuka, som en trollgubbe i Nybyn i Petalax hade kastat på honom. Men Wegelius botade inte denna sjukdom själv utan hade Martus Joss i Malax att göra det. (PL, 221).

(2) År 1833 uppstod skogseld vid postvägen, och den sträckte sig ända till Kråkbacken. Elden spred sig med sådan hastighet, att man fick springa för brinnkära livet undan. Länsman Vaselius var med bland dem, som måste springa. Sedan de kommit till ett ställe, där de vågade stanna, sade länsman: ”Det var en förfärlig skjuts det här”. Inga gårdar råkade brinna. Prästen, doktorn och fältläkaren Jakob Wegelius gick ett slag runt elden, ”och sedan brann det inte ett dyft”. (MA, 212).

(3) Brändbacka har sitt namn därav, att skogselden förbränt hela denna trakt. Bland dem, som kommo dit för att delta i släckningsarbetet, var prosten Wegelius. Nära intill elden gick en kvinna lugnt och räfsade torrhö. Prosten frågade förtrytsamt av henne, huru hon kunde gå och räfsa hö och inte deltog i släckningsarbetet. Då hon ingenting svarade och inte heller brydde sig om att hjälpa till med släckningen av skogselden, sade han åt henne: ”Jaså, elden sitter inte ännu i er knut.” (MA 212).

(4) När prosten Wegelius hade främmande, fick ingen säga till om att spänna för. Det gjorde han själv, men när det var ispänt och hästen fördes fram, måste de främmande resa. (MA, 212).

(5) Prosten Wegelius fick en gång främmande. Ett av hans barn, som ännu gick i kolt, fick tillsägelse att gå och hälsa på de anlända gästerna. Barnet gick fram, svängde runt och sade: ”Jag är stolt i min kolt” samt avlägsnade sig med detsamma utan att hälsa. (MA, 212.)

2. Världsliga herrar och damer.

ÖSTERBOTTEN

Malax, sidan 158- (172-)

874. *Boställsherrar.* En Matts Staffansson bodde på 1600-talets slut och i början av 1700-talet på Lindmans regementskrivarboställe. Sedan kom en Nils Eriksson Bergudd ”friherre till Laihela och **Malax**”, som det står på hans gravvård. (SÅ, Västersolv. 280).

3. Män och kvinnor av folket.

ÖSTERBOTTEN Sidan 198- (212-)

Malax, sidan 209- (223-)

1032. *Pell-Karl*, som var från Lolax i Petalax kom en gång till prostgården i **Malax**. Han fick ett mål mat, och då prosten frågade, sedan han ätit, om han var mätt, svarade han: "Inte riktigt sprängmätt". Ett nytt mål sattes fram. Detta åt han upp, och då prosten åter frågade, om han var mätt, svarade han såsom förra gången: "Inte riktigt sprängmätt". Ett nytt mål sattes fram. Detta åt han också upp. På prostens frågade svarade han såsom de båda föregående gångerna med den påföljd, att ett nytt mål sattes fram. Så åt han flere mål efter vartannat. Slutligen sattes en filbunke och ett bröd fram, och då han ätit detta, frågade prosten: "Är du mätt nu?" –Nu är jag sprängmätt", svarade då Pell-Karl, tackade för maten och steg upp från bordet. (MA, 212).

1033. *Jöran Ville* var en ovanligt stor man. Han hade vida kläder av vadmal och kallades därför "vallmans-ödaren". Han var därjämte duktig att äta. En gång, då han var sjuk, förmådde han inte äta mer än en kanna surmjölk. (MA, 212).

1034. *Släkten Mattlar*. (1) Under stora ofreden var min (Erik Mattlars) farfarsfarfar Erik bonde här på Mattlar. År 1714 tog han sig över till Sverige och gifte sig där med en flicka från Fogde hemman i **Malax**. I Sverige vistades han många år. Här i hemlandet visste man inte, om han levde eller var död. Till slut kom han hem och skulle då ha varit rätta arvingen till 1/3 av Mattlar, men då han kom hit, kände inte hans egna igen honom. Hans styvbröder hade tagit hemmanet i besittning, och därför reste han till Sundom i Solv och fick ett krononybygge Jåfs. Eriks son hette Markus, och han fick nybygget till hemman. Den tiden levde de mest av fiske och sälfångst. Markus var dessutom båtbyggare och skeppare och förde späck och tran till Stockholm.

Markus son, min farfar, hette också Markus. Han hade god sångröst och började gå här i Malax och sjunga. Då gamla klockaren blev utsliten, blev Markus Markusson år 1794 klockare här i Malax och bodde på den s.k. Klockarbacken. Hans son skaffade sig Mattlar hemman, som hans förfäder ägt, och då flyttade fadern till honom och dog 1852. (MA, Yttermalax, 280).

(2) Under stora ofreden flydde Erik Mattlar undan ryssarna jämte många andra malaxbor till Sverige. Under landsflykten gifte han sig med en flicka ifrån Fogde hemman i Yttermalax. När han kom tillbaka, hade hans halvbröder tagit hemmanet. Hans andra två bröder, som flydde samtidigt med honom, kommo inte tillbaka. Han fick ett kronobygge på Jåfs hemman i Sundom. Hans son hette Markus Eriksson. Denne bördköpte hemmanet. Han var en ivrig fiskare och sälskytt samt blev rik. Han seglade till Stockholm varje år med tran och hade hem böcker och blanka riksdalrar. Markus Eriksson hade två söner, men den ena dog ung. Den andra, Markus Markusson, blev klockare i Malax omkring år 1795. Han var född år 1772. Sju personer provsjöngo först, men detta förfarande klandrades. Det blev ett nytt förslag, på vilket Markus Markusson kom först. Han bosatte sig på klockarebolet och var klockare mer än femtio år samt dog 1851. Hans son Jakob, som kallades Klockar-Jakob, köpte en del av

Mattlars hemman och fick genom gifte ytterligare en del. Hans son Erik äger nu hemmanet. (MA, 212).

1035. *Släkten Paxal*. Under stora ofreden hade en ogift bonde från Övermalax, Anders Paxal, flytt över till Sverige. När han efter krigets slut kom tillbaka till sin fädernebygd, hade han med sig en främmande karl, som hette Daniel. Denne var av det ”blåfolk”, som svenskarna under förra krigstider roffat till sig. De reste Norrbotten omkring, och Daniel tog sig hustru i Limingo. Denna flicka hette Klara. När de kommo hgem till Paxal, stod brasan, som Anders uppgjort före flykten, ännu obrunnen i spiseln. Daniel köpte halva hemmanet, 3/8 dels mantal, av Anders och vart bonde där.

Denna Daniel, farfars far till nämndeman Karl Paxal, som nu (1870-talet) bebor hemmanet, uppnådde en ålder av hundra tio år. Nästan alla hans efterkommande ha blivit gamla och levat till åttio à nittio år. Anders efterkommande besitta ännu hans hemman, som också utgör 3/8 mantal. Också många av dessa ha levat till hög ålder. Bland andra var det en nämndeman på 1700-talet som ännu vid åttio års ålder satt i rätten. (MA, 275).

3. Kyrkor

ÖSTERBOTTEN

Malax sidan 271- (285-)

1302. *Plats för Malax kyrka*. En gubbe i **Malax** gick en dag och utsåg en plats för kyrkan i Malax. Då han funnit en lämplig sådan, sade han: ”Här skall en kyrka stå.” Där uppfördes också Malax kyrka, när den flyttades. (PL, 221).

1303. *Huru Petalax fick sin kyrka*. Man tänkte först uppföra ett bönehus i Petalax, men tyckte sedan, att detta skulle bli för litet, och byggde därför en kyrka. På högre ort klandrades visserligen företaget, men kyrkan blev invigd, och sedan man fått kyrka, blev Petalax kapell under **Malax**. (PL, 221).

5. Död och begravning.

ÖSTERBOTTEN

Malax sidan 286- (300-)

1411. *Bergöbornas begravningsplats*. Innan Vargskär hade egen begravningsplats, lära liken ha jordats i **Malax**. (BE, Suomi II, 6).

1412. *Kyrkogården på Storskär*. (1) För tider tillbaka, som ingen numera minns, var en rysk biskop med sina döttrar stadd på resa, antagligen på återfärd till Riga eller Reval. Fartyget strandade utanför det numera högt belägna Storskäret. Fartygets besättning, som biskopen och hans döttrar inberäknade, utgjordes av sju (var.: nio) personer, lyckades komma i land på skäret, där den dog hungersdöden. Sina lidanden nedskrevo de skeppsbrutna i sanden och på smärre papperslappar, och av dessa meddelanden fick man veta närmare om deras olycksöde. När de inte sågo någon utsikt till räddning, grävde de i sanden åt sig gravar, där de sedan jordades, allt efter som de dogo, av de överlevande. Den sista var en kvinna, varför hennes

grav även var ohöljd. Hon hade levat i nio dygn. – Till tidsfördriv hade de olyckliga byggt s.k. jungfrudanser. (RE, 62).

(2) För långa tider sedan förliste ett fartyg utanför Storskär i **Malax** skärgård. En del av besättningen räddade sig på skäret. Bland de skeppsbrutna var en rysk biskop, som med sin familj var på resa norrut. På grund av brist på livsmedel hungrade alla ihjäl. De efterlevande hade grävt gravar åt de avlidna och igenfyllt dem. Då olycksstället sedan anträffades, var en grav ofylld, vari låg liket av en kvinna, som skall ha varit biskopens dotter. Hon var sålunda den sist avlidna. Vid varje fylld grav fanns ristat i sanden huru många dygn varje person levat på skäret, och det synes ha varit från sju till nio dygn. Platsen har sedan blivit kringbyggd med sten och har av fiskarne blivit kallad kyrkogården eller kapellbacken. (BE, Hb. 1917, 55).

(3) Vid Storskärs klippor förliste ett fartyg med en man och åtta kvinnor ombord. De skeppsbrutna lyckades rädda sig upp på klipporna, men svulto där ihjäl efter nio à tio dagar. De lämnade efter sig en skriftlig berättelse om sitt olycksöde. (SÖb, 275).

(4) Mitt på skäret finns en gammal begravningsplats, som givit ön dess forna namn. När biskop Arvid Kurck – så förtäljer sägnen – på sin flykt undan danskarna med sina följeslagare inskeppat sig i Närpes för att segla över till Sverige och kommit till närheten av Storskär, hände det, att två av biskopens döttrar avledo. Biskopen lät då sitt skepp löpa in i sundet mellan Lillskär och Storskär, jordade sina kära på den högsta punkten av ön och lät över dem uppkasta ett stort stenkummel samt uppbygga den stenmur, som ännu omger den helgade platsen. Under de fyra smärre stenkumlen ligga, säger man, dödfödda barn begravna, vilka fiskarhustrur framfött under vistelsen på skäret. Även mången drunknad sjöman, som vågorna uppkastat på stranden, vilar här på havets begravningsplats. Detta fornminne vårdas med prisvärd omsorg av fiskarna, som varje sommar besöka Storskär. (MA, Öb. Sv. Komm., 89).

(5) Enligt sägnen skall Storskärs begravningsplats under något danskt krig (jutefejden) ha blivit invigd av en biskop, vilkens namn icke nämnes. (MA, Suomi II, 6).

(6) En berättelse från Vasa förlägger begravningsplatsen på Storskär till en plats vid namn Panakivi, varest en biskop, då han hade invigt begravningsplatsen, själv begrovs. (VA, Suomi II, 6).

(7) En biskop berättas efter att ha vistats på skäret under stora ofreden ha invigt begravningsplatsen för att där begrava någon av sina döttrar. (MA, Suomi II, 6).

(8) En prästman skall under ofreden flytt till ön och efter dess slut blivit biskop. (MA, Suomi II, 6).

1413. *Begravningsplats i skogen.* ”Söder i skogen” mellan Solv och **Malax** (d.v.s. söder om Solv, av en meddelare: ”norr i skogen”, d.v.s. norr om Malax) har en begravningsplats funnits. Där spökar det. (MA, 212).

1414. *Gemensam grav.* Under förra delen av 1800-talet grävdes inga gravar på vintern. Alla lik sattes i gravhuset, och på våren grävdes en stor grav, däri alla lik lades sida vid sida utan att något mellanrum lämnades mellan kistorna. Kyrkvärden måste då vara med för att se efter, att allt gick ordentligt till. (MA, 212).

6. Religiösa rörelser. Skolan.

ÖSTERBOTTEN sidan 293- (307-)

IV. RÄTTSVÄSENDET

1. Avrättningsplatser och tingsställen.

2. Förbrytelser.

ÖSTERBOTTEN sidan 298- (312-)

Malax sidan 299- (313-)

1482. *Mannen förgiftar barn och tre hustrur.* Johan Erik Nordman från Nordmans hemman i **Yttermalax** tjänade på apoteket i Vasa och skaffade sig sålunda arsenik. Han gifte sig sedan i Malax och livnärde sig där såsom skraddare och skomakare. En söndag ville hans hustru gå i kyrkan, och han åtog sig att vårda barnet under tiden. Barnet var gråtigt, och då gav han åt det arsenik, så att det dog. När hustrun kom hem, låg barnet på ugnen, och mannen hoppade och dansade framför det och sade: "Det är tyst nu!" Han hotade hustrun, så att hon inte vågade yppa något. Hustrun dog emellertid också genom arsenikförgiftning. Därpå gifte han om sig, men också den andra hustrun dog samma död. Han gifte sig tredje gången, och även denna hustru förgiftade han. Nu vart han fängslad och dömd till döden. Innan han skulle utstå sitt straff, bad han att få besöka sitt hem, och hans anhållan beviljades. Men tidigare hade han haft besök i fängelset av en gammal "brud". Denna övertalade han att gömma arsenik i en av hans mössor och lägga den så, att han kunde nå den, då han kom hem. Hon gjorde så, och då han sedan var hemma, passade han på och bytte om mössor. Efter några dagar avled han av arsenikförgiftning. Ratdragaren (politikarlen) tog hans kropp och stenade ned den vid stranden nära fängelset. Nordman kallades "klodjuret". Han var beskedlig mot alla andra utom mot sitt husfolk. (MA, 212).

3. Straff.

ÖSTERBOTTEN sidan 308 (322-)

1522. *Kåkstraff.* Våren 1868 stodo Fredrikas Anna Maj och Störenas Lis med järn kring halsen fästa vid en påle i väggrenen i Gammelby, där vägen grenar sig till Korsnäs, Pörtom och **Malax**. De hade tillsammans stulit och slaktat får och fingo nu till straff stå på detta sätt omkring två timmar. (PL, 221).

1523. *Spöslitning.* När kvinnorna straffades, användes två spön i paret, medan för karlarna hade man tre spön i vart par.

När spö gavs fanns det sådana, som hade så hård hud, d.v.s. de kunde göra sig så "hårda", att de inte fingo något sår.

Under den sista tiden spö gavs i **Malax** tjänstgjorde som 'rajskare' eller 'brofoss' (profoss) en person vid namn Vilskman från Vasa. (MA, 212).

1524. *Stockstraff*. Jonas Nordman kom överlastad till kyrkan. För denna sak vart han dömd att sitta i stocken utanför kyrkan. Han utstod också straffet. Detta skedde på 1840-talet. (MA, 212).

1525. *Petalaxbor få spö*. Tre personer från Petalax, nämligen Mans, Frans och Vitans, fingo på samma gång "tvärrandigt bakstycke och aj aj till foder", d.v.s. spö. När den ena av dem fick straffet och vändades under slagen, fick han syn på länsman Rosing, som ledde det hela, och utbrast då klagande: "Nå, Herre Gud, står inte Rosing själv där bredvid!" – "Ja, han har stått här länge" fick han övermodigt till svar av Rosing, som vände sig till rajskaren (spögivaren) och uppmanade honom att fortsätta som förut med orden: "Gör er plikt."

En lördagskväll fick en kvinna ifrån Petalax spö på kyrkstolpen vid **Malax** kyrka. Hon hade begått stöld. (MA, 212).

1526. *Vappus halshuggning*. Mellan Pörtom och Rimal avrättades missdådare öster om postvägen. Bland andra blev en kvinna Valborg eller Vappu halshuggen där. Mycket folk hade samlat sig för att skåda på avrättningen. Somliga hade klättrat upp i träden. När Vappus huvud föll, vart en av åskådarna så förskräckt, att han föll ned från trädet. (MA, 212).

1527. *Mörderskornas avrättning*. En finne, som var mycket elak med sin hustru, kom en dag hem i fyllan. Hustrun hade två andra kvinnor hos sig, och de hjälpte henne att slå ihjäl mannen. Därpå kastade de den döda kroppen på släden, ledde hästen ut på vägen och gav den ett rapp. Hästen började också gå, men blodet rann hela tiden från släden på vägen och ledde lätt till upptäckande av brottet. Alla tre kvinnorna blev överbevisade om mordet och dömdes att halshuggas. Den mördades hustru var havande, varför hennes avrättning uppsköts, tills hon framfött barnet, men de två andra halshöggs genast. Straffet verkställdes vid Johannedal vid stora vägen mellan Pörtom och Korsholm. (MA, 212).

1528. *Två kvinnor halshuggas*. En gång halshöggs två kvinnor samtidigt vid Johannedal. Den första, som halshöggs, låg som död redan, då man lade hennes huvud på stupstocken. När huvudet föll, när den andra halshöggs, spelade tungan ännu i munnen på det löshuggna huvudet. (MA, 212).

V. SAMFÄRDSELN.

1. Vägar.

ÖSTERBOTTEN sidan 315- (329-)

Malax sidan 316- (330-)

1572. *Suggan som gått upp vägen till Malax*. En petalaxbo var med sin sugga till Malax den tiden man måste färdas strandvägen. Hemkommen, ville suggan på nytt till Malax, och så fort

hon blev fri, tog hon rakt genom skogen dit. Flere män satte av efter henne för att ta fast henne. Den väg suggan då sprang, vart sedan landsväg, och därför är den så krokig. (PL, 221).

1575. *Tattarvägen*. Genom övre delen av Pörtom leder en ny, rak strandväg, omkring halvannan mil från havskusten. Den byggdes i slutet av 1700-talet. Förut gick där en vinterstrandväg. Vägen från **Övermalax** till denna väg är allmänt känd under namnet Tattarvägen, därför att en zigenare först skall ha färdats längs den. Gångstigar leda från byn till Laihela och Pörtom. (MA, Suomi II, 6).

1576. *Malaxbornas väg till Gamla Vasa*. Tidigare hade malaxborna båtbodas vid Söderfjärden. Mellan byarna i **Malax** och Söderfjärden fanns en gammal körväg uppräjd. Denna begagnades sedan som vinterväg. Ifrån Söderfjärden reste malaxborna med båt till Gamla Vasa. (MA, 212).

1577. *Landsväg av kreaturstig*. Landsvägen emellan Solv och **Malax** har allra först varit en kreaturstig, som undvikit myrar. När det sedan blev landsväg, följdes den gamla krokiga fästigen. (MA, 212).

2. Härbärgen. Forsling av post och resande.

3. Körtyg.

4. Farleder och hamnar.

ÖSTERBOTTEN sidan 343- (357-)

1678. *Kyrkhamnen*. Söder om **Yttermalax** ligger Majorsträsket. Förut har man rott över detta träsk. De som bodde på södra sidan om träsket, brukade ro över det på söndagarna och hade sina båtar på dess norra sida, medan de voro i kyrkan. Stället, där man landade, kallas ännu kyrkhamnen. (MA, 212).

1679. *Rönnskär* skall ha fått sin fyr och lots genom den rika handelsmannen Fahlander från Vasa. Själv säges han före 1808 års krig ha upptäckt den härifrån ledande trånga farleden. (MA, Suomi II, 6).

1680. *Gammal sjöbotten*. En gammal sjöman från Västersolv träffade en gång en kapten, som hade en karta, där det fanns tre famns vatten på Södra fjärden. (SÅ, Västersolv, 280).

5. Skeppsvarv, stenar, vrak, fiskredskap o. a. fynd, som utvisa vattnets sträckning i äldre tider.

ÖSTERBOTTEN sidan 352- (366-)

Malax sidan 354- (368-)

1775. *Fartygsköl m. m. i äng och mosse.* På Fiskskärs starräng vid **Malax** kyrka, ungefär sju verst från stranden, skall man ha funnit en fartygsköl. Även i Helenemossen har man funnit båtrester. (MA, Suomi II, 6).

1776. *Saltskutan på Bösängen.* Omkring en kilometer väster om **Malax** åt sjön till har en skuta lastad med salt förlit på den s. k. Bösängen. Stället är nu åker och omkring fem km från havet. (MA; 212).

1777. *Ankarkätting på backe.* På Kivinebacken mellan **Malax** kyrka och Solv säger Olof Arenius att man har funnit en grov ankarkätting. (MA, Suomi II, 6).

1783. *Järnring i Häggnäsberget.* (1) Vid Söderfjärden finnes ett högt berg, Häggnäsberget, i vilket en järnring påstås vara fäst. (SÅ, Västersolv o. Östersolv, 280; Öb.sv. komm., 81).

(3) I Häggnäsberget finnes en järnring, som är så stor, att barn kunna krypa genom den. (MA, 212).

(4) I Häggnäsberget skola järnringar vara fästa, men ingen har likväl sett dem. (MA, 212).

1784. *Järnring i Öjberget.* Ett stort berg i Sundom kallas Öjberget. Där har man haft fartygen fästa vid en järnring, som finnes i berget. (SÅ, Sundom, 280; MA, 212).

1800. *Båtfynd i Tjisksjön.* På Finnas mark hittade man sommaren 1913 vid en sjö, som kallas Tjisksjön, en båt ungefär en aln i jorden. Den var urholkad ur en enda trästam och omkring fem alnar lång och tjugofem tum bred, men suden var bara en tum tjock. På botten under båten var hugget liksom ett bomärke, och det liknade Finnas bomärke. Förut har man också hittat stora båtar där, som varit riktigt gjorda med bord, men utan spik. (PE, Forsby, 223).

VI. NÄRINGARNA.

1. Åkerbruk och boskapsskötsel.

ÖSTERBOTTEN sidan 361- (375-)

1850. *De första potatisarna i Övermalax.* På Paxal hemman började man först odla potäter i Övermalax. Från Skinnars i Yttermalax hade man fått en kappe utsädespotäter, och dessa såddes om våren. Om hösten skördade man en tunna och fem kappar. (MA, 275).

1851. *Soldater med de första potatisarna.* Från Pommern hämtades de första potäterna till **Malax** av svenska soldater, som hade envar litet i fickorna, när de kommo hem. – Ännu på 1820- och 1830-talet användes potäterna endast vid vissa tillfällen, nämligen några gånger på

hösten efter upptagningen samt vidare, då man tröskade och på högtidsdagarna. Rovor användes då ännu i samma utsträckning som potäter nu. (MA, 212).

1852. *Potatisar i smyg medförda*. Soldaterna hade potäter med sig hem från Pommerska kriget. De voro strängt förbjudna av sina officerare att taga potäter med sig, men likväl hade envar litet gömt på sig, antingen uti gevärspipan eller invecklat uti trasor och inlagt i ränselarna. Sedan soldaterna kommit hem, började de plantera potäterna och giva av dem åt andra. (OR, Lassus, ant.).

2. Fiske och sälfångst.

ÖSTERBOTTEN sidan 365- (379-)

1877. *Malaxbornas fiskeläge*. Vid Degerviken finnas rester av en bostad. Platsen kallas Malaxkåtan, och man antager att malaxbor någon gång i tiden ha haft fiskeläge där. (PL, 221).

1878. *Strid om fiskevatten*. På Rövarhällan eller Rövargrynnan har en petalaxbo mördat en malaxbo. De voro i strid om ett fiskevatten, som kallas Domvattnet. (PL, 221).

1879. *Idfiske i Malax å*. Förut ha mycket idar gått upp i **Malax** å. De ha tidigare fångats ända uppe vid Finngrenen och i Ribäcken. Uppe vid Stor- Mattas äng fångade man idar med vidkassar. Nu får man idar endast vid åmynningen och i ån högst vid Kråkbacken. (MA, 212).

1880. *Gammal sälfångstplats*. Ovanför **Malax** ås mynning, där dammen för idfisket finnes, ligger en stor sten. Vid denna hade man förut fastgjort fälbåtarna, så länge malaxborna idkade sälfångst. Stenen är nu omkring en kilometer från havet. (MA, 212).

1881. *Inlandsfinnarnas fiskeplatser*. A. Storskär är en urgammal fiskeplats. På klipporna synas ännu miner av murar, i vilkas skydd laihelaborna sägas ha vistats, förrän också de började fiska i dessa fiskevatten. (MA, Suomi II, 6).

3. Handel och sjöfart.

a. Handelsplatser.

ÖSTERBOTTEN sidan 372- (386-)

b. Handelsresor.

ÖSTERBOTTEN sidan 375- (389-)

1947. *Insmuggling av förbjudna varor*. Förr i tiden idkades sjöfart mellan **Malax** och Stockholm. Malaxborna seglade smör, fisk och tjära till Stockholm och hämtade där salt och andra varor. En bonde, Karl Berts, hade en gång med sig förbjudna varor. Tullvaktmästarna lågo på vakt, tills han skulle komma. Men Berts fick nys härom och seglade in i en vik på

Kalvskär, lossade sina varor och gömde dem där. Sin farkost, antagligen en fälbåt, drog han upp på land, tjärade den och lät den torka. Tullvaktmästarna, som ledsnat att vänta, seglade slutligen sin väg. Berts lastade därpå åter varorna i båten och seglade hem.

Viken, där han låg dold, är nu uttorkad. Endast en liten vattenpuss, som kallas "Kal-Bäss påttin", visar att där varit sjö förut.

Man fick bättre betalt för sina varor i Stockholm. Där kostade t. ex. smöret tolv skilling marken, medan det vanliga priset i Vasa var åtta skilling. (MA, 212).

1948. *Seglation på Sverige*. När malaxborna seglade över till Sverige, använde de båtar, som hade samma storlek som fälbåtarna. Men de voro däckade, medan fälbåtarna äro och ha varit odäckade.

Falörs Fredrik och Jonas Bränn hade egen skuta och seglade med kreatur, kött, potäter och annat till Sundsvall. En gång, då de kommo tillbaka, kommo tullvaktmästarna och visiterade ombord. De hade också förbudna varor, som togos i beslag, och böta fingo de dessutom. (MA, 212).

1949. *Fraktfart på Stockholm*. Malaxborna idkade i äldre tider livlig fraktfart på Stockholm. En husbonde erhöll på grund av sina täta sjöresor namnet "majoren på sjön", varav hemmansnamnet Majors anses härstamma. Men efter skilsmässan från Sverige upphörde stockholmsresorna småningom. År 1812 byggdes den sista stockholmsskutan. (MA, Öb. Sv. Komm., 90).

4. Bergsbruk.

ÖSTERBOTTEN sidan 380- (394-)

1978. *Förmodat malmberg*. I **Malax**, på ängarna öster om postvägen på några versts avstånd från den, finnes en låg, vid berghäll, som är söndersprucken. Ifrån sprickorna upphämtas vitt "kattguld", som växer upp i dem. Det kunde finnas anledning att leta, om någon ädlare metall finnes dold nere i berghällen. (OR, Karvat, Lassus ant.).

5. Fabriksindustri.

6. Hemindustri.

7. Det dagliga livet.

ÖSTERBOTTEN sidan 391- (496-)

2058. *Dryckenskap*. I **Malax** söpo flera personer ihjäl sig under husbehovsbränningens tid. De söpo så, att elden stod ur munnen på dem. Fröj i Petalax var gruvlig att supa. Han söp så, att det började brinna i munnen. För att släcka elden kastade en annan sitt vatten i munnen på honom. Annat vatten hjälpte inte. (PL, 221).

2059. *Fönster*. I början på 1800-talet var det inte mycket vanligt att ha innanfönster. Barnen, som voro rädda att komma för sent till kyrkan på julmorgonen, brukade stiga upp på natten

och med tungan smälta bort rimmets från fönstret för att kunna se, om folket var uppe i granngårdarna.

Sista glasmästaren, som förfärdigade fönsterbly, bodde i Övermalax. Det var på 1830-talet. (MA, 212).

2060. *Skoplagg*. Förut hade man sälskinnskor, vilkas överläder bestod av ett enda stycke. Sömmen gick då fram till på mitten av foten, d. v. s. där tungan nu är. (MA, 212).

VII. NATUREN.

1. Djurvärlden.

ÖSTERBOTTEN sidan 403- (417-)

2. Växtvärlden, stenar, berg, och naturen för övrigt.

ÖSTERBOTTEN sidan 410- (424-)

VIII. ORTNAMNEN.

1. Kulturnamn.

ÖSTERBOTTEN sidan 420- (434-)

2290. *Vargö*. En gammal gubbe på ön sade, att namnet Vargö är bildat av Varö. (BE, Suomi II, 6).

2291. *Majors gård* tros ha fått namn efter en husbonde, som ofta seglade till Stockholm och därav fick hedersnamnet "majoren på sjön". Av andra anses gårdens namn vara äldre än husbonden. År 1725 kallades det Nybygge och husbondens namn var Jakob Andersson Major. (MA, Suomi II, 6).

2292. *Malax sockens äldre namn Idå*. Strax efter islossningen brukar iden stiga uppför ån, så att man t. o. m. ovanom kyrkan brukar få id på mete. Därav har ån kallats Idå, varefter Malax församling förr haft namnet Idå. (MA, Yttermalax, 280).

2294. *Trettondagsladan*. Under äldre tider, då det inte ännu fanns några almanackor, hände det, att allmogen inte alltid hade reda på, när de kyrkliga högtiderna inföllo. Malaxborna timrade t. ex. en gång en hölada vid Ribäcken på en trettondag. Och den ladan kallas ännu "trettondagsladan". (PÖ, 65).

2. Naturnamn.

3. Namn givna i händelse av en olyckshändelse.

TILLÄGG

ANMÄRKNINGAR sidan 470- (484-)

841. Jacob Wegelius, f. 1779 (Strandberg, Åbo stifts herdaminnen), kapellansadjunkt i Oravais 1805, kapellan därstädes 1809, medicinedoktor 1817, kapellan i Solv 1827, kyrkoherde i Malax 1832, död 1861.

1033. Malaxborna äro kända för sin matfriskhet, varför de i grannsocknarna öknämnas ”Malax storätaren”.

1412. Enligt Suomi II, 6: ”Storskär kändes på 1500-talet under namnet Kirkegardzskäret. Detta namn har det fått av sin hemlighetsfulla begravningsplats, om vilken kyrkoherdarna i Mustasaari, Malax och Närpes redan 1674 tala i sina berättelser om socknarnas fornlämningar. Begravningsplatsen är enligt dem fyrkantig, omgiven av en mur, som är gjord av vacker sten och försedd med två portar.”

SAGESMÄN sidan 479- (493-)

Österbotten sidan 492- (506-)

Malax sidan 493 (507)

372. *Malm, Isak; n:r 345, 3.

373. *Mattlar, Erik; n:r 345, 10; 1034, 1; 2292.

420. *Lassus, Mårten, f. 18 juli 1802 på Bengters eller Lassus hemman i Karvat by, av fuket kallad Bengter, Bengter-gubben och troligen även Bengters Mårten. Fick av sin far i arv ett torp, vilket han likväl sålde och köpte av sin bror en del av sitt fädernehemman. Vid 16 års ålder blev han hantlangare hos spegelmakaren Johan Henrik Granbom, då denne verkställde förgyllningar i Vörå och Oravais kyrkor, och inhämtade därunder grundligt allt vad han kunde lära sig av mästaren (jfr sägen n:r 1017, sid. 203). Sedermera utförde Lassus förgyllningsarbeten i flere kyrkor, såsom Oravais, Vörå, Malax, Sideby, Vasa och Korsholm. Trettionio år gammal reste han till Åbo för att förfullkomna sig i sin konst och åtnjöt där undervisning av bildhuggaren Wennerström och artisten Legler. Hos en målare förskaffade han sig vidare insikt i färgers beredning och tillblandning. Redan på 1830-talet började Lassus syssla med stenslipning. För att lära sig de nya uppfinningarna på kvarnmekanikens område reste han som äldre tillsammans med en av sina söner till Arboga, där en modern kvarn hade uppförts. Sina erfarenheter tillämpade han efter hemkomsten vid uppförandet av en större tullmjölkvarn i Ånäs fors i Kimo å. Men Lassus hade tid och lust även för annat än det rent

praktiska. Som ledamot av häradsrätten kom han i beröring med allmoge från hela tingslaget, och fann han äldre personer, så inlät han sig i samtal med dem om fädernas minnen. Av prosten Carl Josef Estlander uppmanad att uppteckna sina sägner, nedskrev Lassus 1852 ett häfte "De gamles berättelser, utan tillägg i korthet antecknade". Detta lilla häfte innehåller mycket av det bästa, som blivit upptecknat i sägenväg och visar vad allt som kunnat erhållas, om den svenska överklassen hyst för den svenska allmogen endast en bråkdel av det intresse den visade den finska och i tid vidtagit med uppteckningsarbetet i våra svenska bygder.

Lassus var en stilla, anspråkslös man, som genom sitt godmodiga och älskvärda väsen tillvann sig vänner, i vilka kretsar han än rörde sig. Han dog den 27 febr. 1875. (De biogr. Uppgifterna efter K. V. Åkerblom i Vasa Posten d. 30 sept. 1923). Av Lassus äro sägnerna n:r 11, 1; 11, 3 (uppt. 1869; 12, 4; 345, 8; 376 b; 378, 1; 380; 381; 283; 391, 5; 392, 2; 394; 401; 403; 422; 437; 774; 775; 776; 777; 778; 779; 1046; 1047; 1155, 1; 1156; 1418; 1419; 1421; 1422; 1423; 1424; 1425; 1426; 1427; 1441, 2; 1443; 1489; 1584; 1585; 1690; 1692; 1694; 1791; 1794; 1852; 1897; 1899; 1919; 1951; 1978; 1979; 1980; 1981; 2151; 2152; 2154; 2155; 2183; 2307; 2308; 2639, 3; 2662.

